

УДК 342.7

PRINCIPLES OF CONSTITUTIONAL AND LEGAL STATUS OF BUSINESS ENTITIES**ПРИНЦИПИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****Oliynyk A.Yu. / Олійник А.Ю.,***PhD in Law, Professor,**Professor of the Department of Private and Public Law**кандидат юридичних наук, професор,**професор кафедри приватного та публічного права**Institute of Law and Modern Technologies**Kyiv National University of Technology and Design**Інституту права та сучасних технологій**Київський національний університет технологій та дизайну*

Анотація. В статті досліджено принципи конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності. Проаналізовано наукові праці авторів і нормативно-правові акти щодо дослідження та регулювання названих принципів. Названий аналіз праць і нормативно-правових актів дає можливість сформулювати ознаки, визначення та види принципів конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності. Ознаками названих принципів на нашу думку є: а) нормативно закріплені на міжнародному і національному рівні ідеї та основоположні засади; б) гарантії реалізації прав і обов'язків та юридичної відповідальності суб'єктів підприємництва; в) свобода здійснення підприємництва не заборонену законом.

Під принципи конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності розуміють закріплені міжнародними і національними правовими актами норми-ідеї чи основоположні засади, що гарантують реалізацію прав, свобод і обов'язків та юридичну відповідальність суб'єктів підприємництва при здійсненні діяльності не забороненої законами.

Існують різні критерії поділу принципів правового статусу суб'єктів підприємництва на види. Залежно від їх змісту розрізняють такі види: 1) здійснення прав, свобод та обов'язків з урахуванням верховенства права; 2) свобода вибору підприємцем: а) видів підприємництва; б) програми діяльності; в) постачальників і споживачів продукції; г) матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів не обмежених законом; г) ціна на продукцію та послуги відповідно до закону; 3) вільний найм підприємцем працівників; 4) комерційний розрахунок та власний комерційний ризик; 5) вільне розпорядження прибутком в межах, передбачених законом; 6) самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності; 7) використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Ключові слова: принципи, норми-ідеї, основоположні засади, суб'єкти підприємницької діяльності, конституційно-правовий статус, здійсненні діяльності не забороненої законами та ін.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями.

Правовий статус суб'єктів підприємницької діяльності значною мірою залежить від спрямованості правового регулювання підприємництва, його гарантування з боку держави і суспільства, формування правового господарського порядку. Одним з елементів змісту конституційного правового

статусу суб'єктів підприємницької діяльності є його принципи. Саме принципи правового статусу мають важливе конституційно-теоретичне значення та практичний зв'язок з суб'єктами підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Останні дослідження принципів конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності висвітлено в публікаціях авторів: Л. Адашис, Н. Аніщук, Ю. Бисаги, В. Кобріна, А. Колодія, Ю. Кольчак, А. Олійника, І. Полховської, О. Скакун, Г. Смоліна, В. Щербина та ін. Не достатньо дослідженими залишаються окремі принципи конституційного правового статусу суб'єктів підприємництва.

Метою дослідження є принципи конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності. Щоб досягти поставленої мети слід вирішити такі завдання: а) проаналізувати праці авторів та нормативно-правові акти по проблемі; б) сформулювати ознаки та дати визначення принципів конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності; в) запропонувати висновки і рекомендації по проблемі.

Викладення основного матеріалу.

Для дослідження принципів конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності слід проаналізувати праці окремих авторів щодо поняття та ознак названого статусу, дослідити нормативно-правові акти та практику реалізації окремих принципів по проблемі. Так, Л. Адашис досліджує принципи як одним із важливих елементів конституційно-правового статусу особи в Україні і визначає їх як засади, на основі яких здійснюються права, свободи та обов'язки особи та визначається місце особи в державі та суспільстві. До названих принципів вона відносить: 1) належність людині основних прав і свобод від народження і їх невідчужуваність; 2) відповідність правового статусу особи в Україні вимогам і стандартам, які на сьогодні склалися в міжнародному співтоваристві; 3) поєднання індивідуальних інтересів особи з інтересами інших осіб, держави і суспільства; 4) загальність конституційних прав, свобод та обов'язків; 5) юридична рівність громадян України, їх рівноправність; 6) гарантованість конституційного статусу особи; 7) заборона незаконного обмеження конституційних прав і свобод громадян України; 8) принцип єдності прав і обов'язків; 9) гуманістична спрямованість основ правового статусу особи; 10) загальнодоступність основних прав і свобод людини і громадянина [1, с. 21].

Отже, Л. Адашис визначає принципи конституційного правового статусу особи, пропонує та аналізує їх види.

Н. Аніщук вважає, що на практиці існує ситуація фактичної нерівності правового статусу жінок і чоловіків, відсутність рівних можливостей для реалізації цих прав і свобод. Хоча Конституція України статтею 24 надає жінкам і чоловікам рівні права і свободи та рівні можливості для їх реалізації, що знайшло відображення в поточному законодавстві України, однак конституційно декларована рівність прав, свобод і рівних можливостей їх реалізації для жінок і чоловіків практично не досягнута [2]. Н. Аніщук, досліджуючи правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні,

робить висновок про те, що на початку XXI ст. гендерне насильство все ще зберігається в сучасному українському суспільстві, призводячи до порушення принципу рівноправ'я жінок та чоловіків, проголошеному у ст. 24 Конституції України. Хоча права людини, що закріплені у чинній Конституції, сконструйовані з позиції поваги до принципу рівності за ознакою статі, проте на практиці існує гендерна асиметрія. Н. Аніщук, робить висновок, що жінки та дівчата певною мірою зазнають різних форм гендерного насильства – фізичного, сексуального, соціально-економічного та психологічного як у публічному, так і в приватному житті, незалежно від ознак заможності, соціального статусу та культури [3].

Отже, на думку Н. Аніщук гендерна рівність між жінками і чоловіками, не зважаючи на конституційно закріплений принцип рівності (ст. 24), фактично не досягнута.

В наукових працях спостерігаються певні ідеї щодо обмеження прав людини при наявності загального принципу про те, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 64). Так, Ю. Бисага зазначає, що в сучасному світі мають місце такі тенденції розвитку прав людини: 1) розширення існуючого переліку прав; 2) можливість обмеження прав. Особливо цікавим як з теоретичної, так і з практичної точок зору є саме перший варіант, оскільки низка науковців запропонувала розширити перелік існуючих прав ще одним поколінням – соматичними правами. В той же час аналіз норм більшості конституцій розвинутих демократичних держав свідчить про те, що на сьогодні панує саме друга концепція – з метою забезпечення національної безпеки та громадського спокою допускається обмеження окремих прав людини [4, с. 26]. На нашу думку, це не відповідає принципу неможливості обмеження прав людини. Конституція України закріплює, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст. 22). Пропонуємо, при реалізації принципів конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності, дотримуватися названих вимог.

В. Кобрін досліджує конституційно-правовий статус Прем'єр-міністра України як встановлене нормами конституційного права правове становище вищої посадової особи вищого органу в системі органів виконавчої влади (Кабінету Міністрів України), яке полягає у визначенні його політичного та соціального призначення, відображається у його діяльності та характеризується власною правосуб'єктністю, функціями, повноваженнями, принципами діяльності, взаємовідносинами з іншими органами та посадовими особами публічної влади та конституційно-правовою відповідальністю [5, с. 135].

Отже, В. Кобрін в структуру конституційно-правового статусу Прем'єр-міністра України включає, серед інших елементів, принципи його діяльності.

А. Колодій та А. Олійник в структуру конституційного правового статусу особи включають такі складові елементи : а) статусні правові норми і правові відносини; б) суб'єктивні права, свободи та юридичні обов'язки і законні інтереси людини і громадянина; в) громадянство; г) конституційно-правові

принципи функціонування правового статусу особи; г) юридичні гарантії здійснення правового статусу особи; д) правосуб'єктність суб'єкта права; е) юридичну відповідальність суб'єкта. Конституційні принципи правового статусу особи вони визначають як основні, найбільш загальні, нормативно урегульовані ідеї, що характеризують положення людини і громадянина в сучасному суспільстві і демонструють їх сутність та соціальне призначення. До названих принципів відносять : 1) рівноправність громадян; 2) невичерпність і неможливість скасування прав і свобод; 3) вільний і всебічний розвиток особистості; 4) єдність прав і обов'язків; 5) неможливість позбавлення громадянства і права змінити громадянство; 6) неможливість вигнання громадян за межі України і видачі іншій державі; 7) найвищу соціальну цінність прав людини і громадянина; 8) користування іноземцями та особами без громадянства передбаченими законом правами і свободами; 9) додержання конституції і законів, виконання іноземними громадянами і особами без громадянства інших обов'язків, передбачених законом; 10) надання іноземцям права притулку; 11) невідчужуваність і непорушність основних прав і свобод людини та належність їх їй від народження; 12) закріплення в національному праві прав і свобод, встановлених нормами міжнародного права [6, с. 136-138].

У сучасній теорії права, на думку Ю. Кольчак, існує значна кількість різних за змістом і смисловим значенням підходів до розуміння питання правового статусу. Саме це, за її переконанням, є свідченням неабиякої актуальності цієї проблеми та зумовлює різноманітність поглядів існування категорій: правове становище, правове положення, правовий статус тощо, що призводить до понятійної невизначеності та перешкоджає у формуванні єдиного комплексного визначення названої категорії. Вона вважає, що правовий статус особи визначається як юридично закріплене положення особи в державі й суспільстві. Структурними ж його елементами, на її думку є: а) правові норми та принципи, що закріплюють цей статус; б) правосуб'єктність; в) громадянство; г) основні права та обов'язки, законні інтереси; г) гарантії їх реалізації тощо [7, с. 52].

Отже, Ю. Кольчак переконана в актуальності названої проблеми із за її різноманітності визначень та структурних елементів.

А. Олійник вважає, що ознаками конституційного правового статусу суб'єктів підприємництва є: а) закріплення міжнародними договорами, нормами-принципами конституції та правовими нормами цивільного, господарського права, інших галузей права; б) наявність правосуб'єктності, принципів, повноважень, гарантій реалізації прав та обов'язків; в) особливості прав та обов'язків іноземців, осіб без громадянства, біженців та інших осіб як підприємців; г) юридична відповідальність. До принципів конституційно-правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності А. Олійник відносить ідеї: 1) свободи здійснювати підприємницьку діяльність, не заборонену законом; 2) юридичної рівності і недискримінації у підприємницькій діяльності; 3) верховенства закону; 4) захисту інтересів суб'єктів підприємницької діяльності [8, с. 80-82].

Отже, А. Олійник характеризує ознаки та дає визначення конституційного

правового статусу суб'єктів підприємництва та пропонує принципи конституційно-правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності. До названих ідей пропонуємо додати принцип верховенства права.

І. Полховська вважає, що Конституція України орієнтується на міжнародні стандарти та досвід демократичних держав щодо прав людини, закріпила не тільки широкий спектр прав і свобод, а й принципи конституційного правового статусу особи що спрямовані на їх реалізацію. До таких принципів вона відносить: а) рівність прав людини і громадянина, рівність перед законом; б) гуманістичну спрямованість конституційного правового статусу людини і громадянина; в) відповідність основ правового статусу особи міжнародно-правовим стандартам; г) невідчужуваність і непорушність прав і свобод; ґ) невичерпність і гарантованість прав і свобод; д) єдність прав і обов'язків. Названі конституційні принципи деталізуються у чинному законодавстві, що регулює конституційний правовий статус особи [9, с. 22].

О. Скакун, досліджуючи ознаки правового статусу особи підкреслює те, що одною з його ознак є відображення статусу у правових нормах та принципах права. На її думку, правовий статус особи ґрунтується на сучасному вченні про свободу в основі якого лежать ціннісні ідеї верховенства права [10, с. 60-61]. О. Скакун під принципами права розуміє загальноприйняті норми-ідеї найвищого авторитету, що слугують основними засадами правового регулювання суспільних відносин. Вона розрізняє загальнолюдські принципи і принципи національної системи права, серед яких виділяє загальноправові, міжгалузеві, галузеві, підгалузеві і інституційні принципи [10, с. 242-246].

Отже, О. Скакун переконана, що правовий статус суб'єктів права (правовідносин) характеризує правову свободу особи в основі якого лежать ціннісні ідеї верховенства права.

Г. Смолін підкреслює, що господарська діяльність (господарювання) здійснюється на загальних принципах, перелік яких установлено в ст. 6 ГК України, а саме: а) забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання; б) свобода підприємницької діяльності у межах, визначених законом; в) вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України; г) обмеження державного регулювання економічних процесів у зв'язку з необхідністю забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав споживачів та безпеки суспільства і держави; ґ) захист національного виробника; д) заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини. Г. Смолін зазначає, що встановлені принципи мають регулятивний вплив на всі інститути господарського законодавства й є орієнтиром і для правотворчості, і для правозастосування та праворозуміння [11, с. 14].

Отже, Г. Смолін підкреслює, що принципи суб'єктів господарської діяльності є орієнтиром для правотворчої і правореалізаційної господарської діяльності та праворозуміння.

В. Щербина та В. Резнікова розглядають принципи підприємницької діяльності, тобто основні засади, на яких базується підприємництво, законодавчо закріплені у статті 44 ГК України. До них належать: а) вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності; б) самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибір постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону; в) вільний найм підприємцем працівників; г) комерційний розрахунок та власний комерційний ризик; д) вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; е) самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд [12, с. 11].

Отже, В. Щербина та В. Резнікова розглядають законодавчо закріплені принципи підприємницької діяльності як ідеї правового статусу суб'єктів названої діяльності.

Принципи правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності закріплюються міжнародними, національними конституційними нормами та правовими нормами цивільного, господарського, інших галузей права і нормами поточних нормативно-правових актів. Серед міжнародних договорів в яких закріплюються норми-принципи конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності, на нашу думку, можна назвати Міжнародний білль про права який включає в себе: а) Загальну декларацію прав людини; б) Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; в) Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. Загальна декларація прав людини (Декларація 1948 р.) є одним з перших в історії міжнародних відносин нормативним документом, де проголошено широке коло основних прав і свобод особи [13]. На регіональному Європейському рівні до міжнародних договорів, що закріплюють принципи правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності слід віднести «Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод» від 4 листопада 1950 року де закріплюється принцип неможливості бути присилуваним виконувати примусову чи обов'язкову працю [14]. Чинний міжнародний договір, який регулює цивільні відносини, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, є частиною національного цивільного законодавства України. Якщо у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України (ст. 10 ЦК України). У ст. 44 ГК України закріплюються такі принципи підприємницької діяльності: а) вільний вибір підприємцем видів підприємництва; б) самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до

закону; в) вільний найм підприємцем працівників; г) комерційний розрахунок та власний комерційний ризик; г) вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом; д) самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд [15]. Пропонуємо доповнити ст. 44 ГК України принципом підприємницької діяльності суб'єкта в межах верховенства права.

Дослідження праць вчених та нормативно-правових актів дає можливість сформулювати ознаки та види принципів конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності. Ознаками названих принципів на нашу думку є: а) нормативно закріплені на міжнародному і національному рівні ідеї та основоположні засади; б) гарантії реалізації прав і обов'язків та юридичної відповідальності суб'єктів підприємництва; в) свобода здійснення підприємництва не заборонену законом.

Висновок.

Принципи конституційного правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності – це закріплені міжнародними і національними правовими актами норми-ідеї чи основоположні засади, що гарантують реалізацію прав, свобод і обов'язків та юридичну відповідальність суб'єктів підприємництва при здійсненні діяльності не забороненої законами.

Існують різні критерії поділу принципів правового статусу суб'єктів підприємництва на види. Залежно від їх змісту пропонуємо такі види: 1) здійснення прав, свобод та обов'язків з урахуванням верховенства права; 2) свобода вибору підприємцем: а) видів підприємництва; б) програми діяльності; в) постачальників і споживачів продукції; г) матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів не обмежених законом; г) цін на продукцію та послуги відповідно до закону; 3) вільний найм підприємцем працівників; 4) комерційний розрахунок та власний комерційний ризик; 5) вільне розпорядження прибутком в межах, передбачених законом; 6) самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності; 7) використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Запропоновані по тексту рекомендації сприятимуть удосконаленню нормативно-правового регулювання принципів правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Адашис Л.І. Конституційно-правовий статус людини і громадянина. Дніпро: ДДУВС, 2016. 224 с.
2. Аніщук Н.В. Тенденції розвитку інституту конституційно-правового статусу жінок в Україні. Автореф. дис. канд. юрид. наук: Спеціальність 12.00.13. – правові проблеми політичних інститутів та процесів. Одеса: Одеська національна юридична академія, 2001. 19 с.
3. Аніщук Н. В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз. Автореф. дис. докт. юрид. наук.

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Одеса: Одеській національній юридичній академії, 2008. 35 с.

4. Бисага Ю.М. Права людини: основні напрямки сучасного розвитку. *Конституційно-правовий статус людини і громадянина в Україні: матеріали Міжрегіональної науково-практичної конференції, присвяченої проголошенню Загальної декларації прав людини (м. Івано-Франківськ, 8 грудня 2009 р.)*. Івано-Франківськ: ПЮІ ЛьвДУВС, 2010. С. 22-27.

5. Кобрін В.С. Поняття та зміст конституційно-правового статусу Прем'єр-міністра України. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки*. 2016. № 837. С. 131-136.

6. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: Підручник. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 350 с.

7. Кольчак Ю.Ю. Актуальні питання щодо поняття та змісту конституційно-правового статусу людини і громадянина в умовах розбудови правової держави. *Наше право*. 2013. № 6. С. 52-57.

8. Олійник А.Ю. Поняття конституційно-правового статусу суб'єктів підприємницької діяльності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 79-82.

9. Полховська І.К. Поняття і принципи конституційно-правового статусу особи в Україні. *Право і суспільство*. 2012. № 4. С. 19-23.

10. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : Підручник. 3-тє видання. К.: Алерта, 2012. 524 с.

11. Смолин Г. В., Туркот О. А., Хомко Л. В. Господарське право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. Г. В. Смолина. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 484 с.

12. Господарське право (Загальна частина) : підручник. За ред. В.С. Щербини, В.В. Резнікової. Київ : Видавництво Ліра-К. 2021. 448 с.

13. Олійник А.Ю. Міжнародне регулювання конституційної свободи на підприємницьку діяльність в Україні. *Право і суспільство*. 2019. № 3. С. 182-187.

14. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рим, 4.XI.1950 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. Останнє звернення 16.05.2022 р.

Abstract. *The article examines the principles of the constitutional legal status of business entities. The scientific works of the authors and normative-legal acts on the research and regulation of the mentioned principles are analyzed. The named analysis of works and normative-legal acts gives the chance to formulate signs, definitions and kinds of principles of the constitutional legal status of subjects of business activity. In our opinion, the signs of these principles are: a) normatively enshrined at the international and national level ideas and fundamental principles; b) guarantees of realization of rights and obligations and legal responsibility of business entities; c) the freedom to conduct business is not prohibited by law.*

The principles of the constitutional legal status of business entities are understood as norms and ideas enshrined in international and national legal acts, which guarantee the realization of the rights, freedoms and responsibilities and legal responsibility of business entities in carrying out activities not prohibited by law. There are different criteria for dividing the principles of the legal

status of business entities into types. Depending on their content, the following types are distinguished: 1) the exercise of rights, freedoms and responsibilities, taking into account the rule of law; 2) freedom of choice by the entrepreneur: a) types of entrepreneurship; b) activity programs; c) suppliers and consumers of products; d) logistical, financial and other types of resources not limited by law; r) prices for products and services in accordance with the law; 3) free employment of employees by the entrepreneur; 4) commercial calculation and own commercial risk; 5) free disposal of property within the limits provided by law; 6) independent implementation of foreign economic activity by the enterprise; 7) the use of the entrepreneur's share of foreign exchange earnings at its discretion.

Key words: *principles, norms-ideas, basic principles, subjects of entrepreneurial activity, constitutional and legal status, carrying out of activity not prohibited by laws, etc.*